

Lommer af nærvær

Interview med Charlotte Reusch, faglig konsulent, Nationalt Videncenter for Læsning, og Peter Cornelius Pedersen, pædagogisk leder, Allinge Børnehus

KATJA SØRENSEN VILIEN, LEKTOR VED
KØBENHAVNS PROFESSIONSHØJSKOLE

I projektet 'Pædagoger på sprogvisit' udvikler deltagerne literacy-pædagogik i dagtilbud efter at have ladet sig inspirere af observationer i naboinstitutioner. En vigtig erfaring i projektet er, at der er brug for at eksperimentere med at skabe tid og rum til dialoger med børnene i hverdagen. I projektet kalder man det 'Lommer af nærvær'. I artiklen præsenteres først baggrunden for projektet og dialogens betydning for kvaliteten i dagtilbud. Selve metoden 'Sprogvisit' skitseres, og dernæst præsenteres nogle principper for organisering af det pædagogiske arbejde, som bygger på erfaringer i projektet. Afslutningsvis fremhæves deltagerperspektivet som underliggende præmis i projektets syn på barnet, og endelig ridses fremtiden i projektet op.

Artiklen bygger på interviews med Charlotte Reusch, faglig konsulent i Nationalt Videncenter for Læsning, og Peter Cornelius Pedersen, pædagogisk leder i Allinge Børnehus på Bornholm, som begge beretter om arbejdet med udviklingsprojektet 'Pædagoger på sprogvisit'.

Sammenhæng mellem dialog, ordforråd og læseudvikling

"Dialogen er helt grundlæggende for ordforrådsudvikling, og ordforrådet er en stærk indikator for børns senere læseudvikling." Charlotte Reusch, faglig konsulent i projektet, fortæller om baggrunden for en indsats med fokus på sprog. Hun peger på talrige undersøgelser, der understreger sammenhængen mellem dialog, ordforrådsudvikling og senere læseudvikling. I dansk sammenhæng har Dorthe Bleses m.fl. (2016) undersøgt sammenhæ-

ngen mellem en gruppe børns ordforråd i toårsalderen og de samme børns resultater i den nationale test i læsning i 6. klasse. Undersøgelsen viser, at de børn, som klarede sig dårligt i ordforrådstesten som toårige, også klarer sig dårligt i den nationale test i læsning mange år senere (i 6. klasse). Denne og mange andre undersøgelser peger på, at udvikling af ordforråd er en særdeles vigtig faktor for børns læseudvikling på lang sigt.

"Dialogen er helt grundlæggende for ordforrådsudvikling, og ordforrådet er en stærk indikator for børns senere læseudvikling."

For nogle børn er det helt afgørende at styrke dagtilbuddets literacy-pædagogik. Der er nemlig stor forskel på størrelsen af børns ordforråd allerede meget tidligt i livet: Man taler om '*The 30 million word gap by the age of three*': Udtrykket stammer fra en amerikansk undersøgelse (Hart & Risley, 2003), hvor man satte en lille mikrofon på børnenes tøj og optog alt, hvad der blev sagt til dem i en time om måneden, fra de var et halvt til tre år gamle. Det viste sig, at børn fra mindre privilegerede baggrunde hørte 30 millioner færre ord end andre børn i den periode. Børn fra disse miljøer bliver der ikke talt så meget til, og dermed bliver de eksponeret for langt færre ord end deres jævnaldrende. Og det kan få stor betydning for børnenes sproglige udvikling. Charlotte Reusch taler om en 'sneboldeffekt': "Jo flere ord du kan, des flere ord lærer du. Det bliver sværere og sværere at indhente det tabte." Derfor fremhæver

Charlotte Reusch ordforrådsudviklingen som noget centralt i projektet.

Det er dog ikke nok at eksponere børn for mange ord, hvis man vil styrke børnenes ordforråd gennem det pædagogiske arbejde. Barnet skal indtages i samtalen, hvis der skal ske en sproglig udvikling. Børns ordforråd blomstrer i *lommer af nærvær* og i den gode dialog:

”Det er gennem dialoger, som handler om noget, som vedkommer og interesserer én, og som man kan danne nogle billeder på, at man udvikler sit ordforråd.”

Dialogens betydning for kvalitet i dagtilbud

”Det handler om at få tid til mere snak og samtale med børn i dagtilbud – ikke om at få ro. Så når pædagogerne sætter aktiviteter i gang med børnene, er det en god idé at tænke i, hvordan sproget kan komme i spil, mens der undersøges insekter, laves fastelavnsris eller bygges huler.”

Charlotte Reusch fortæller videre om centrale pointer i projektet *Pædagoger på sprogvisit*. Projektet handler om, hvordan man kan få fokus på tidlig literacy i børnehaven, fx i forbindelse med indretning af læsekroge, og mundtligheden spiller en central rolle i alle aspekter af projektet. ”Dialog, dialog og atter dialog!”, som en af de deltagende pædagoger udtrykker det. Dialogen er vigtig både omkring skriftsprogssituationer i det pædagogiske arbejde, i de fagprofessionelles kollegiale sparring og i forhold til at styrke børnenes ordforrådsudvikling og literacy på lang sigt gennem sprogligt udviklende samtaler i hverdagen.

”Det handler om at få tid til mere snak og samtale med børn i dagtilbud – ikke om at få ro.”

Det er i dialogen, man udvikler sit sprog, og her kan daginstitutionen spille en helt afgørende rolle. Kvalitetsdagtilbud kan løfte børn fra udsatte sociale baggrunde, så det smitter af på deres skoleresultater gennem hele deres skoleforløb. Det viser bl.a. en engelsk undersøgelse (Sammons, Toth, & Sylva, 2015). Her fulgte man 3.000 børn gennem

13 år, fra børnenes første møde med dagtilbud og gennem hele skoleforløbet. I et opfølgende studie viste det sig, at der er helt særlige kendetegn ved de dagtilbud, som er særligt gode til at løfte børnene. Her brugte pædagogerne bl.a. en særlig kommunikationsform: *Sustained shared thinking* (Sylva m.fl., 2004). Dette er en form for undersøgende samtale, hvor pædagoger er rigtig gode til at få børn til at tænke med. Charlotte Reusch beskriver samtaleformen således: ”Man stiller åbne spørgsmål til børnene, så de selv kan komme med bud på, hvordan noget hænger sammen. På den måde udvikler man både tænkning og sprog.” Når børnene fx spørger ’Hvad er det?’, så kan den voksne stoppe op og opholde sig ved barnets interesse i stedet for blot at svare barnet på fakta og skynde sig videre. Den voksne kan i stedet udvide samtalen ved at stille spørgsmål som ’Hvad mon man bruger den til?’, ’Hvem kan have stillet den her?’ – Hvorfor mon det?’ eller ’Uh, hvad mon den spiser?’ – Alt efter hvad der kan være relevant at undersøge, fortælle om eller diskutere sammen.

Charlotte Reusch fortsætter: ”Det er alfa og omega, at man organiserer dagligdagen, så børnene på skift i mindre grupper indgår i kvalificeret samtale med en voksen.” Og når man spørger, hvor små grupperne helst skal være, så er svaret: ”Så små som muligt!” Den udfordring vender jeg tilbage til senere i artiklen.

Metoden ’Sprogvisit’

I *Pædagoger på sprogvisit* udvikles literacy-pædagogik gennem feltarbejde i naboinstitutioner og kollegial sparring. Sprogvisittet ude er omdrejningspunktet for forandringsprocesser og refleksion hjemme i egen institution. På et sprogvisit inviteres man ind i andres praksis som lydhør og nysgerrig gæst. Under besøget skriver man feltnotater med fokus på sprog i pædagogiske aktiviteter, rutiner, fri leg og indretning¹. I projektet har 28 pædagoger besøgt hinandens institutioner. Nogle gange fører visiterne til genopdagelse af egen tidligere praksis, fx en god sangleg, der var gået i glemmebogen. Andre gange inspirerer feltarbejdet til konkrete nye idéer. Gennem sprogvisitterne spejler pædagogerne egen praksis i andres, og en refleksionsproces sættes i gang. Når man ser de andre, ser man også tydeligere egne kompetencer,

erfaringer og muligheder. Peter Cornelius Pedersen, pædagogisk leder i Allinge Børnehus og deltager i projektet fortæller: ”Man kopierer en god idé med hjem fra sprogvisitterne, som man afprøver – justerer måske lidt, så den passer ind i ens egen kontekst. Man evaluerer tiltaget og justerer måske igen, indtil idéen så småt er blevet en del af egen praksis – en aktivitet, hvor sproget er i fokus.”

Gennem sprogvisitterne spejler pædagogerne egen praksis i andres, og en refleksionsproces sættes i gang.

”I Allinge Børnehus har vi et lille rum, hvor børnene tit leger restaurant m.m. Rummet har et lille bord, der er sat fast til væggen, hvilket gør, at børnene ikke kan komme rundt om bordet og servere/dække bord m.m. Personalet havde også svært ved at være en del af legen pga. rummets størrelse. Personalet valgte så at lave et tilsvarende afgrænset rum i et større rum i børnehaven med et rundt bord. Pludselig havde personalet muligheden for at gå ind og ud af legen og bidrage til legen gennem konfliktløsning eller inspiration til at bygge videre på legen, fx Hvor mange gæster er der i restauranten i dag? Så tæller vi og finder kopper, tallerkner og bestik frem.”

Fire principper for organisering, der skaber Lommer af nærvær

En af erfaringerne fra *Pædagoger på sprogvisit* er, at der er behov for at skabe rum og tid til den type af samtaler, som skitseres ovenfor. Det kan være en udfordring i en hverdag, hvor pædagogerne ofte står med ansvar for ganske mange børn. Derfor har man i mange af personalegrupperne i projektet diskuteret, hvordan man kan skabe *lommer af nærvær* i hverdagen.

På baggrund af erfaringerne fra projektet kan man opstille fire principper for organiseringen af det pædagogiske arbejde med henblik på at skabe tid og rum til kvalitetsdialoger med børnene. De fire principper uddybes i det følgende:

1. Ledelsen skal organisere rammerne for systematisk at kunne gå fra med små grupper af børn

2. Inddrag børn i rutineopgaver i hverdagen med fokus på undersøgende samtaler
3. Mere tid til pædagogiske aktiviteter – mindre tid til overgange
4. Inviter til deltagelse gennem indretningen af ’rum i rum’.

Første princip handler om, at ledelsen tager ansvar og organiserer arbejdet, så det at gå fra med mindre grupper af børn er rammesat. Som leder anbefaler Peter Cornelius Pedersen at skemalægge nogle mindre børnegrupper. På den måde er det ’legalt’, at kollegaen går fra i et bestemt tidsrum og arbejder med sprog sammen med børn i mindre grupper. Nogle gange gælder det om at gribe det gunstige øjeblik midt i en leg og udvide samtalen eller opholde sig ved sproget. Men i en travl hverdag har personalet brug for ledelsens opbakning, når nærvær skal prioriteres på bekostning af kollegaers arbejdsbelastning.

Det andet princip fremhæver rutinesituationer i hverdagen som et overset rum for dialog og udvikling. Princippet bygger også på det deltagerperspektiv, som beskrives senere i artiklen. Når børn inviteres ind i hverdagens rutiner som centrale deltagere, så tager det nogle gange lidt længere tid at dække bord eller rydde op, men aktiviteten rummer store potentialer for tematiske samtaler af høj kvalitet. Fx får Malte øje på, at bogen er firkantet, da han er ved at rydde op. På stuen er man netop i gang med et temaarbejde omkring farver og former, og den voksne griber chancen for at undersøge og samtale om former og farver på bøgernes forsider. I andre sammenhænge er det mere oplagte temaer, der præger samtalerne: Vejrets sammenhæng med påklædning, når man er i garderoben, eller madens smag, og hvad man bedst kan lide ved frokostbordet. Det er vigtigt at systematisere inddragelsen, så alle børn får mulighed for at deltage i opgaverne og de undersøgende samtaler omkring den fælles rutine.

Det tredje princip udspringer af erfaringer fra projektet, hvor deltagerne har observeret – ofte enkle – kneb i naboinstitutioner, som letter overgange, hvor børnene skal organisere sig og vente på hinanden. På den måde skabes der mere tid til pædagogiske aktiviteter. I en af de deltagende institutioner havde man tidligere brugt

meget lang tid på at få alle fireårige samlet til en fælles aktivitet og få dem organiseret i en rundkreds. Men efter inspiration fra feltarbejde på en naboinstitution begyndte pædagogerne at bruge en klokke til at ringe børnene ind, og de tegnede en kridtstreg på gulvet, som børnene skulle sætte sig på. På den måde dannede børnene hurtigt en rundkreds med plads til alle. Nogle gange er det helt enkle praktiske greb, der skaber muligheder for nærvær og dialoger.

Det fjerde princip handler om at invitere til deltagelse gennem indretningen af rum i dagtilbuddet. Mange deltagere i projektet har været optaget af at påvirke literacy-miljøet i institutionen gennem indretningen af rum. Bl.a. eksperimenteres der med at skabe 'rum i rummet', der inviterer til nærvær og kommunikation. Målet kan fx være at få nogle af de børn, der af sig selv ville vælge at bruge halvdelen af eftermiddagen på at løbe fra den ene ende af institutionen til den anden eller cykle rundt om klatrestativet, til at opdage andre muligheder for leg; det handler om at udvide repertoire af legemuligheder, der inviterer til nærvær. Hvis vuggestuen eller børnehaven kun har ét stort åbent rum, kan der mangle steder til at sidde fordybet i sprogbasert leg eller aktivitet – fysiske *lommer af nærvær*. Afgrænsningen af 'rum i rummet' kan skabes på mange måder og kan fx udgøres af en lænestol, en hems, en madras eller et tæppe. Eller man kan vende en reol ud i lokalet, så der opstår en ny legekrog. I nogle af de nye rum i rummet er det vigtigt, at der er adgang til materialer som bøger, tegne-/skriveredskaber eller fx tematiske sprogkasser. Og så er det vigtigt at tænke over, hvor og hvordan børnenes produkter kan udstilles, så de inviterer til efterfølgende samtale.

Deltagelsesperspektivet er vigtigt i projektet

Peter Cornelius Pedersen fremhæver betydningen af generelt at følge børnenes *spor*:

"Som personale skal man turde afvige fra sine egne planer og give plads til det, som barnet er optaget af. At inddrage barnets spor i fællesskabet, så barnet ser og føler, at det, det bidrager med, er meningsfuldt og vigtigt for fællesskabet, det skaber større grobund for samtale om emnet og en følelse af ejerskab."

Begrebet deltagelse er vigtigt i projektet, både fordi det styrker børnenes sproglige udvikling at deltage sprogligt, men også ud fra et etisk perspektiv. Charlotte Reusch henviser til FN's børnekonvention, når vi taler om børns deltagelse: "Børn skal inddrages i beslutninger vedr. deres liv alt efter deres modenhed." Hun understreger, at *lommer af nærvær* skal indeholde deltagelsesmuligheder for børnene, og hun forklarer holdningen til børn og literacy i projektet:

"Børn er ikke nogen, der skal gøres noget med. Børn har synspunkter og holdninger, der skal anerkendes. Sprog er et redskab til at gøre noget sammen, at blive hørt og at blive enige om noget, fx en leg. Derfor er sprog en meget vigtig faktor for muligheden for at deltage i fællesskabet."

I en børnehave i projektet fik børnene efter tur til opgave at dokumentere hverdagen ved at tage billeder med en iPad.

I projektet er en deltager defineret som en central deltager:

"et fuldgyldigt accepteret og aktivt medlem af fællesskabet. Det betyder, at man er med til at definere, hvad der sker, og det gør man gennem sprog. Det er ikke nok at være en legitim perifer deltager eller en marginal deltager for at udvikle sit sprog i fællesskabet. Hvis man bare lytter og ikke er sprogligt produktiv, så husker man ikke så meget, og man lærer ikke så meget."

Derfor er det vigtigt, at børnene opmuntres til at samtale om noget, som er meningsfuldt og interessant for dem. Og det er ikke altid det samme som det, de voksne synes er interessant. I en børnehave i projektet fik børnene efter tur til opgave at dokumentere hverdagen ved at tage billeder med en iPad. Billederne blev printet ud og hængt op ved indgangen og inspirerede til samtaler om hverdagen ud fra børnenes perspektiv. Samtidig inviterede billederne også forældrene til at deltage i samtalen med børn og voksne i institutionen.

I den enkelte samtale med børnene bliver det også vigtigt at skabe deltagelsesmuligheder gennem den voksnes åbne spørgsmål og opfølgninger på børnenes initiativ til samtaleemner. En god tommelfingerregel er at gennemføre fem turtagninger. Dvs., at hvis barnet tager initiativ til en samtale, så skal den voksne spille bolden tilbage til samme barn mindst to gange for at udvide samtalen omkring netop det, som barnet er optaget af. På den måde præsenteres barnet for et bredere ordforråd og mere komplekse måder at sætte sprog på noget meningsfuldt og motiverende gennem dialogen med den voksne.

På sprogvisit i fremtiden

Første fase af projektet er mundet ud i formuleringen af en literacy-pædagogik i hver af de delta-gende institutioner på de fire områder: aktiviteter, indretning af læringsrummet, rutiner og fri leg. De konkrete idéer til det pædagogiske arbejde fra første fase af projektet har bl.a. sat fokus på *lommer af nærvær* med muligheder for kvalitetsdialoger, deltagelsesmuligheder for børnene og ordforrådsudvikling. Idéerne spreder sig i form af materialer på centrets hjemmeside,² og i det kommende år arbejdes der videre bl.a. med fokus på at udvikle potentialer for sprogligt nærvær i rutinesituationer i det pædagogiske arbejde. Der skal sættes yderligere fokus på de situationer, hvor børnene fx skal vaske hænder, tage overtøj på eller dække bord.

”(...) det er bestemt ikke en umulig opgave at organisere sprogvisitter, så ens personale kan komme ud og blive inspireret og tilpas forstyrret til at gå hjem og igangsætte spændende nye tiltag.”

Projektet er finansieret af Velfærds- og forskningsfonden for pædagoger, og deltagerne har således været vikardækket, når de har besøgt andre institutioner. Alligevel håber man, at projektet inspirerer til levedygtige udviklingsprocesser baseret

på eksisterende faglighed. Ifølge Peter Cornelius Pedersen er det slet ikke umuligt at integrere metoden i det pædagogiske arbejde:

”Det er en simpel og ligetil metode til at opkvalificere sin bevidsthed omkring arbejdet med sprog i daginstitutioner. Det kræver lidt planlægning ledelsesmæssigt, men det er bestemt ikke en umulig opgave at organisere sprogvisitter, så ens personale kan komme ud og blive inspireret og tilpas forstyrret til at gå hjem og igangsætte spændende nye tiltag.”

Referencer

Bleses, D., Makransky, G., Dale, P., Højen, A., & Aktürk Ari, B. (2016). Early productive vocabulary predicts academic achievement 10 years later. *Applied Psycholinguistics*, 37(6), 1461-1476.

Hart, B. & Risley, T. R. (2003). The Early Catastrophe. The 30 Million Word Gap. *American Educator*, Vol. 27 (1), 4-9.

Sammons, P., Toth, K., & Sylva, K. (2015). *Pre-school and early home learning effects on A-level outcomes Effective Pre-School, Primary & Secondary Education Project (EPPSE)*. Research report, Oxford. Lokaliseret d. 18.12.2017 på <https://www.gov.uk/government/publications/pre-school-and-early-home-learning-effects-on-a-level-outcomes>

Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., & Taggart, B. (2004). *The Effective Provision of Pre-school Education (EPPE) Project: Findings from pre-school to end of key stage 1*. Nottingham, United Kingdom: Department for Education and Skills. Lokaliseret d. 22.01.2018 på <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=3155&context=sspapers>

Noter

- 1 Observationsskema findes på centerets hjemmeside: <http://www.videnomlaesning.dk/projekter/paedagoger-paa-sprogvisit/>
- 2 Materialer fra projektet er tilgængelige på centerets hjemmeside: <http://www.videnomlaesning.dk/projekter/paedagoger-paa-sprogvisit/>